

Muzeum Regionalne
w Środzie Śląskiej

Średzkie Zeszyty Naukowe

TOM 15 / 2014

Zbigniew Aleksy, Grzegorz Borowski, Andrzej Legendziewicz

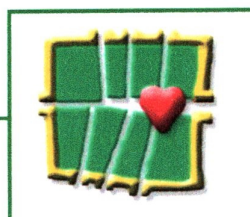
**SPRAWOZDANIE Z RATOWNICZYCH BADAŃ
ARCHEOLOGICZNO-ARCHITEKTONICZNYCH
ZWIĄZANYCH Z WYMIANĄ POSADZKI
W PREZBITERIUM KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO
PW. ŚW. KATARZYNY W PIOTROWICACH,
GM. KOSTOMŁOTY**

(dec. nr 217/2013 z dnia 06.02.2013 r.)

sprawozdanie ma charakter ostateczny

Środa Śląska 2014

© Muzeum Regionalne w Środzie Śląskiej

**SPRAWOZDANIE Z RATOWNICZYCH BADAŃ ARCHEOLOGICZNO-ARCHITEKTONICZNYCH
ZWIĄZANYCH Z WYMIANĄ POSADZKI W PREZBITERIUM KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO
PW. ŚW. KATARZYNY W PIOTROWICACH, GM. KOSTOMŁOTY**

WSTĘP

W dniach 20-22 maja 2014 r. przeprowadzono ratownicze badania archeologiczno-architektoniczne związane z wymianą posadzki w prezbiterium kościoła parafialnego pw. Św. Katarzyny w Piotrowicach, gm. Kostomłoty (ryc. 1). Zrealizowano je w oparciu o decyzję Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu nr 217/2013 z dnia 6 lutego 2013 r. oraz na zlecenie Parafii Rzymskokatolickiej pw. Św. Katarzyny w Piotrowicach. Badania prowadzone były przez Muzeum Regionalne w Środzie Śląskiej pod kierownictwem dr. Grzegorza Borowskiego we współpracy z historykiem architektury dr. Andrzejem Legendziewiczem. Wziął w nich także udział mgr Zbigniew Aleksy ze wspomnianego muzeum.

OBSZAR BADAŃ

Kościół parafialny pw. Św. Katarzyny w Piotrowicach znajduje się po środku wsi na terenie dawnego cmentarza otoczonego murem, na stoku opadającym ku południowi. Jego bryła składa się z jednoprzęsłowego prezbiterium zamkniętego od wschodu wielobocznie, jednoprzęsłowej niemal kwadratowej w planie nawy oraz wieży o rzucie kwadratu. Do północno-wschodniej ściany wielobocznego zamknięcia chóru przylega niewielka zakrystia z kryptą w kondygnacji podziemnej a do południowej ściany nawy – kaplica. Wnętrze części kapłańskiej nakrywa sklepienie krzyżowo-żebrowe, zakrystii – krzyżowe z tzw. trójkątnymi szwami na przecięciu koleb, a nawy – kolebkowe. Nadmieńmy, że w północnej ścianie prezbiterium znajdują się dwa kamienne portale, zablokowany ostrołuczny prowadzący do rozebranej zakrystii, oraz drugi dwuramienny w wejściu do obecnej. Ponadto ściany wnętrza kościoła dekorują kamienne pomniki nagrobne członków rodziny von Nimitz. Bryłę kościoła wieńczą wysokie dachy, prezbiterium – wielospadowy, a nawę i zakrystię – dwuspadowy ujęty z prostym trójkątnym szczytem.

Kościół wzniesiony został w 2. połowie XV w. Przebudowano go w 1753 r., a restaurowano w latach 1860, 1869 i 1972. W większości ma wystrój barokowy (Lutsch 1889,

s. 480; Mandziuk 1982, s. 29). W prezbiterium kościoła, na jego południowej ścianie, znajdują się dwa renesansowe, aedikulowe pomniki nagrobne małżeństwa von Nimitz. Nimitzowie byli właścicielami lenna zamkowego w Piotrowicach przez 150 lat, od 1546 r. do 1696 r. (Oszczanowska *et al.* 2010, s. 178-182, gdzie dokładna historia wsi i lenna zamkowego z wykazem jego poszczególnych właścicieli).

1562 Conradt Nimitz, aedikulowy nagrobek na południowej ścianie prezbiterium. Na fryzie trzy herby, z czego tylko jeden (Nimitz) odczytany. Cało postaciowa płaskorzeźba zmarłego w zbroi. Twarz częściowo zasłonięta hełmem z przyłbicą, w lewej dłoni miecz, prawa wsparta na biodrze. Nagrobek wykonany z piaskowca, najprawdopodobniej celowo zniszczona część płaskorzeźby: na piersi brak palców prawej dłoni i części prawej stopy. Inskrypcja częściowo nieczytelna, widoczne ślady przemałowań. Wymiary: 341 cm × 162 cm (fot. 1).

ANNO 1562 MITWOCH . NOCH . S . MATI / AS IST . DER . EDLE .
GESTRENGE HER . CO / NRADT NIMICZ . VON SILWICZ . AVF IN / BVRGKLEHN .
GROS . PETERWICZ . RIT/ [TERET?] IN GOT VORSCHIEDEN.

Tłumaczenie: W 1562 r. w środę po św. Macieju zasnął w Bogu szlachetny, dostojny Conradt Nimicz z Żelowic, pan lenna zamkowego Piotrowicach.¹

1567 Margareta Nimitz, aedikulowy nagrobek na południowej ścianie prezbiterium, na wschód od niego - bliźniaczy nagrobek jej męża Conrada. Na fryzie cztery herby, nad nimi ich nazwy: Gotsch, Huberer, Sedlitz, Libetall. Zmarła przedstawiona jest w długiej, pofałdowanej, sięgającej ziemi sukni. Ręce złożone do modlitwy, usta przesłonięte chustą. Nagrobek wykonany z piaskowca, dolna część inskrypcji zamurowana, ślady przemałowań. Wymiary: 354 cm × 160 cm (fot. 2).

- A. DER GOTSCHE.
- B. DER HVBERGERGEN.
- C. DER SEDLITZER.
- D. DER LIBETALL

¹ Autorem tłumaczeń jest Zbigniew Aleksy.

E. ANNO 1567 AM HEILIGEN CHRISTAGES ZV/ NACHTE . IST DIE EDLE
ERENTVGENTSAME / FRAV . MARGARETHA GEBORNE GOTSCHIN / VON
DER SCHWARTZBACH . DES EDLEN GE / STRENGEN RITTERSHERN
CONRATS VON / NIMITZ VND SILBITZ AVFM
BVRGLEHN GROS PETERWITZ EH^ULICHE HAVSFRAV IN / GOT
SELIGLICHEN VORSCHIDEN . GOT / WOLLE IR DIE [E]WIGE RVHE GEBEN
AMEN.

Tłumaczenie: W 1567 r. w nocy w dzień Bożego Narodzenia zasnęła w Bogu szlachetna, czcigodna i cnotliwa Pani Margaretha z.d. Gotsch z Czarnego, ślubna żona szlachetnego, dostojnego rycerza Conrata von Nimitz und Silbitz (Żelowice) pana na lennie zamkowym w Piotrowicach. Bóg chce dać jej wieczne spoczywanie. Amen. (E)

Ostatni wers inskrypcji ujrzał światło dzienne dopiero w maju 2014 r. po zdjęciu posadzki, w trakcie badań będących przedmiotem niniejszego sprawozdania (fot. 3).

W kościele w Piotrowicach znajdują się także figuralne płyty nagrobne potomków w/w pary: syna Christopha von Nimitz † 1599 i jego żony Anny † 1616, ich dzieci, a wnuków Conrada i Margarethy: Christopha von Nimitz † 1594, Christopha von Nimitz † 1595, Fridricha von Nimitz † 1615, Conrada von Nimitz † 1656. W 1937 r. część płyt nagrobnych w piotrowickim kościele przestawiono w inne miejsce i oczyszczono z grubej warstwy wapiennej pobiałą, której resztki widoczne są na pomnikach nagrobnych Conrada † 1562 oraz Margarethy † 1567 von Nimitz (Haus Schlesien). Część z przestawionych wówczas płyt wcześniej mogła znajdować się w zakrystii. Tam w końcu XIX w. znajdowały się płyty nagrobne trzech rycerzy i kobiet z lat 1599, 1602, 1610, ??? (Lutsch 1889, s. 480). Obecnie w południowej części nawy z 1599 r. znajduje się płyta w/w Christopha von Nimitz. Zaś na elewacji północnej w renesansowym obramieniu okiennym płyta z 1610 r. Anny von Sedlitz.²

² Wszystkie te zabytki są w trakcie opracowywania przez Zbigniewa Aleksego.

WYNIKI BADAŃ

Podczas prac przy wymianie posadzki w prezbiterium świątyni (fot. 4-6) przeprowadzono badania architektoniczne murów obwodowych oraz wnętrza chóru. Po rozebraniu istniejącej posadzki z płytek ceramicznych oraz wylewek betonowych usunięto zasyp piaskowy na głębokość około 20 cm poniżej obecnego poziomu użytkowego. Odsłonięto mury obwodowe części kapłańskiej wykonane z kamienia łamanego wiązanego twardą zaprawą wapienno-piaskową barwy piaskowo-kremowej.

Przy zamurowanym portalu prowadzący do nieistniejącej zakrystii stwierdzono negatyw belki progowej o górnej krawędzi na głębokości ok. 12 cm poniżej dotychczasowego poziomu użytkowego. Ponadto zarejestrowano zmianę ściętego profilu wschodniego słupka ościeża (fot. 7).

Dwuramienny portal prowadzący do obecnej zakrystii osadzono w wykutym otworze w ścianie chóru. Ubytki muru wypełnione kamieniem łamanym oraz elementy granitowego obramienia zespoliła dość twarda zaprawa wapienno-piaskowa barwy kremowo białej. Około 8,5 cm poniżej dotychczasowej posadzki odsłonięto kamienny próg o wychodzonej górnej płaszczyźnie. Dolna partia belki została częściowo przesłonięta w 2. połowie XIX wieku łękiem sklepienia odcinkowego grubości $\frac{1}{2}$ cegły założonego nad tunelem prowadzącym do krypty zlokalizowanej pod zakrystią. Wymurowano go z cegły maszynowej o jednolitym czerwonym kolorze wypału, którą zespoliła dość twarda zaprawa wapienno-piaskowa z wapnem pylistym barwy białej (fot. 8).

W południowej części prezbiterium odsłonięto na około 12 cm poniżej dotychczasowego poziomu użytkowego barokową posadzkę ceramiczną. Wykonano ją z płyt ceglanych o wymiarach 17-18 cm/21-21,5 cm i o grubości 5 cm, układanych pasami prostopadłymi do ścian bocznych z przesunięciem o $\frac{1}{2}$ płytki. Spoinie między nimi o szerokości od 5-8 milimetrów wypełniła raczej słaba zaprawa wapienno-piaskowa, barwy biało-kremowej (fot. 9-10).

Przy pomniku nagrobnym Konrada von Nimitz zmarłego w 1562 roku wykonano sondaż do głębokości około 40 cm poniżej obecnego poziomu. W pasie około 10 cm poniżej posadzki barokowej uchwycono ćwierćwałek dekorujący część cokołową pomnika. Poziom ceramicznej posadzki renesansowej zarejestrowano około 35 cm poniżej obecnego (fot. 11).

Od strony nawy posadzki prezbiterium ograniczał próg kamienny wykonany częściowo z bloków piaskowca o profilowanej stopnicy. Pod wejściem na ambonę przy północnym splotwie arkady tęczowej stwierdzono wtórnie osadzony fragment renesansowej opaski okiennej wykonanej z piaskowca. Jej profil jest analogiczny jak w opaskach znajdujących się na północnej elewacji nawy oraz zakrystii (fot. 12).

W świetle przeprowadzonych badań ograniczonych z uwagi na zakres inwestycji można stwierdzić nowożytny przekształcania partii chórowej. Obejmują one głównie zmiany spowodowane wprowadzeniem nowych posadzek oraz przebudową zapewne krypty grobowej założonej pod obecną zakrystią. W trakcie prowadzonych badań nie stwierdzono jakichkolwiek zabytków ruchomych, poza wspomnianym fragmentem opaski okiennej.³

ZAKOŃCZENIE

Pomimo zasadniczo niewielkiego zakresu badań, udało się zarejestrować kilka nowożytnych faktów z historii funkcjonowania kościoła pw. Św. Katarzyny w Piotrowicach, gm. Kostomłoty:

1. Poznano technikę budowy murów obwodowych części kapłańskiej;
2. Rozpoznano dokładniej wejście do dawnej i obecnej zakrystii;
3. Zarejestrowano poziom posadzki renesansowej i barokowej;
4. Doprowadzono do całościowego poznania napisu na pomniku nagrobnym Margaretę Nimitz;
5. Zarejestrowano fragment renesansowej opaski okiennej.

Dane te przyczynią się niewątpliwie do lepszego poznania historii kościoła w Piotrowicach oraz właścicieli miejscowości.

³ Została ona przeniesiona do Muzeum Regionalnego w Środzie Śląskiej.

BIBLIOGRAFIA

Lutsch H., 1889, *Verzeichnis der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien*, Bd. II, *Die Kunstdenkmäler der Landkreise des Reg.-Bezirks Breslau*, Breslau.

Mandziuk J., 1982, *Katalog ruchomych zabytków sztuki sakralnej w archidiecezji wrocławskiej*, t. 1, Wrocław.

Oszczanowska B., Sebzda B., Trenkler D., 2010, *Studium wartości kulturowych gminy Kostomłoty* (maszynopis w archiwum Urzędu Gminy Kostomłoty) .

Haus Schlesien - http://www.hausschlesien.de/leubus/html/gross_peterwitz.html

DZIENNIK BADAŃ ARCHEOLOGICZNO-ARCHITEKTONICZNYCH

19 maja 2014 r., poniedziałek

Spotkanie organizacyjne wykonawcy badań z Inwestorem realizującym zadanie. Omówienie sposobu współpracy i określenie terminu prowadzenia prac budowlanych i związanych z nimi badań.

20 maja 2014 r., wtorek

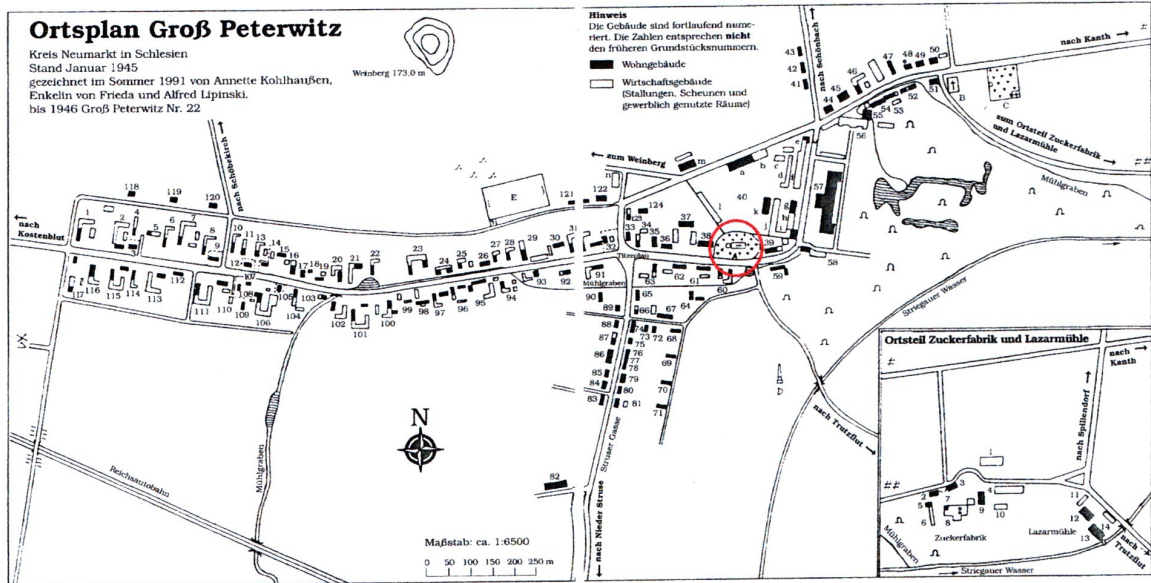
Rozpoczęcie prac budowlanych - rozbieranie istniejących płytek ceramicznych oraz wylewek betonowych, a także usuwanie zasypu piaskowego na głębokość około 20 cm poniżej obecnego poziomu użytkowego w południowej części prezbiterium.

21 maja 2014 r., środa

Prowadzenie nadzoru archeologicznego w trakcie kontynuacji prac z dnia poprzedniego w środkowej części prezbiterium.

22 maja 2014 r., czwartek

Prowadzenie nadzoru archeologicznego w trakcie kontynuacji prac z dnia poprzedniego w północnej części prezbiterium. Przeprowadzono badania architektoniczne odsłoniętych elementów architektury kościoła. Zakończono badania archeologiczno-architektoniczne związane z inwestycją.

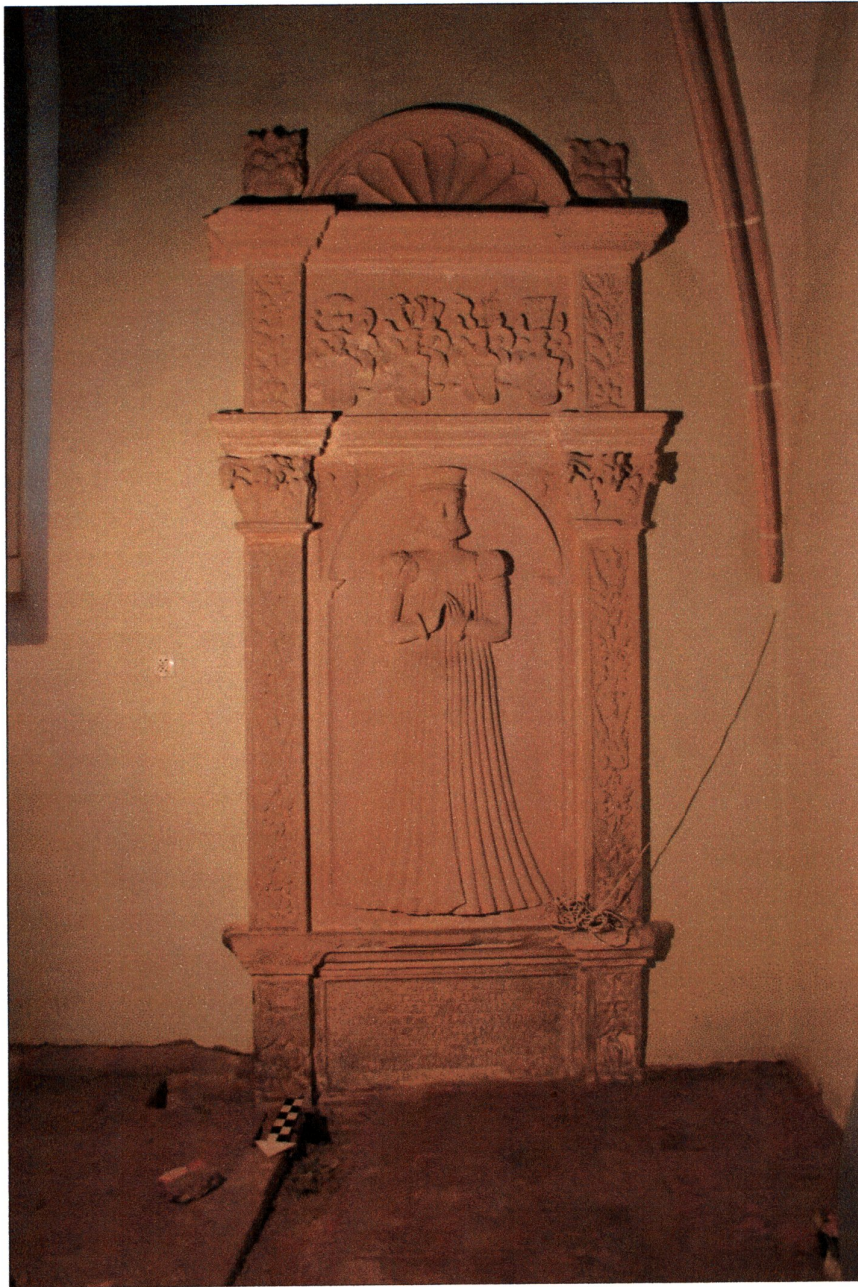

Ryc. 1

Piotrowice, gm. Kostomłoty. Lokalizacja kościoła pw. Św. Katarzyny (kolor czerwony)

fol. 1 Piotrowice, gm. Kostomłoty. Wnętrze prezbiterium kościoła pw. Św. Katarzyny –
pomnik nagrobny Conrada Nimitza

fol. 2 Piotrowice, gm. Kostomłoty. Wnętrze prezbiterium kościoła pw. Św. Katarzyny –
pomnika nagrobny Margarety Nimitz

fot. 3 Piotrowice, gm. Kostomłoty. Dolna część pomnika nagrobnego Margarety Nimitz z widocznym śladem po zakryciu ostatniego wiersza napisu

fot. 4 Piotrowice, gm. Kostomłoty. Prace związane z wymianą posadzki w prezbiterium kościoła pw. Św. Katarzyny

fol. 5 Piotrowice, gm. Kostomłoty. Południowa część prezbiterium kościoła pw. Św. Katarzyny po zdjęciu współczesnej posadzki

fol. 6 Piotrowice, gm. Kostomłoty. Południowa część prezbiterium kościoła pw. Św. Katarzyny po zdjęciu współczesnej posadzki.

fot. 7 Piotrowice, gm. Kostomłoty. Wnętrze prezbiterium – portal dawnej zakrystii kościoła pw. Św. Katarzyny

fol. 8 Piotrowice, gm. Kostomłoty. Wnętrze prezbiterium – portal obecnej zakrystii kościoła pw. Św. Katarzyny

fol. 9 Piotrowice, gm. Kostomłoty. Kościół pw. Św. Katarzyny – posadzka barokowa odkryta w południowej części prezbiterium

fol. 10 Piotrowice, gm. Kostomłoty. Kościół pw. Św. Katarzyny – posadzka barokowa odkryta w południowej części prezbiterium (zbliżenie)

fot. 11 Piotrowice, gm. Kostomłoty. Kościół pw. Św. Katarzyny – sondaż przy pomniku nagrobnym Conrada Nimitza

fot. 12 Piotrowice, gm. Kostomłoty. Kościół pw. Św. Katarzyny – odnaleziony fragment renesansowej opaski okiennej